

Krzysztof Wasilewski

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim

Forum Bibliotek Medycznych 7/1 (13), 192-212

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dr Krzysztof Wasilewski
Gorzów Wielkopolski – WiMBP

WOJEWÓDZKA I MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. ZBIGNIEWA HERBERTA W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM

Abstract

The beginnings of the Zbigniew Herbert Regional and Municipal Public Library in Gorzow Wielkopolski can be traced back to 1946. However, also the pre-war, German history of that land underline the importance of readership for the intellectual development of the city and region. As a regional institution of culture, the library realizes all the functions imposed on it by regulations while also functioning as an academic center of the northern part of the Lubuskie Province. Every year the Gorzów library either initiates or co-organizes scientific conferences and seminars that usually focus on regional and local topics, as well as tens of exhibitions, meetings, lectures and various other events dedicated for the all of residents.

Streszczenie

Początki Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim sięgają 1946 r. Jednak także przedwojenna, niemiecka historia tego obszaru wskazują na znaczenie czytelnictwa dla intelektualnego rozwoju miasta i regionu. Jako samorządowa instytucja kultury, WiMBP realizuje obecnie wszystkie funkcje biblioteki regionalnej, a ponadto pełni funkcje centrum naukowego północnej części województwa lubuskiego. Z inicjatywy gorzowskiej księżnicy lub przy jej współudziale każdego roku organizowane są konferencje i seminaria naukowe, poruszające głównie tematykę regionalną i lokalną, a także dziesiątki wystaw, spotkań, odczytów i innych imprez skierowanych do ogółu mieszkańców.

Wstęp

Rola każdej biblioteki w życiu danej społeczności jest trudna do przecenienia. Warto bowiem pamiętać, że współcześnie instytucja ta nie tylko gromadzi i opracowuje książki i inne zbiory, ale przede wszystkim stara się inspirować różnego rodzaju wydawnictwa kulturalne czy naukowe, skierowane do szerokiego grona odbiorców. Biblioteka, w przeciwieństwie chociażby do uniwersytetu, nie ma charakteru elitarnego, dzięki czemu każdy użytkownik, bez względu na wiek, wykształcenie czy zainteresowania, powinien czuć się w jej murach swobodnie.

Taki też cel przyświeca Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp. Od początku swojego działania jej funkcje daleko

wybiegały poza ramy ustalone zwyczaje. W wyniku braku silnego ośrodka akademickiego w mieście i regionie¹, gorzowska księżnica stała się inicjatorem wielu poważnych przedsięwzięć naukowych w postaci konferencji, seminariów czy publikacji. Ponadto, działając w regionie o tworzącej się tożsamości lokalnej², jej pokaźne zbiory regionalne, w połączeniu z niezwykle aktywnością na tym polu, plasują ją na czele instytucji badających historię i kulturę obszaru zwanego niegdyś Nową Marchią i ziemią gorzowską, a współcześnie północną częścią województwa lubuskiego i południowej części woj. zachodniopomorskiego. Nie bez znaczenia w spełnianiu powyższych funkcji jest nowoczesna baza techniczna i technologiczna, stanowiąca podstawowe zaplecze działalności biblioteki.

Celem niniejszego artykułu będzie więc opisanie działalności Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta w kontekście zmieniających się granic administracyjnych i kulturowych regionu.

Rys historyczny

Historia gorzowskiej biblioteki sięga początków polskiej obecności w tym regionie. Na początku warto jednak cofnąć się przed rok 1945, do czasów niemieckiego Landsberga. Dzięki swojemu położeniu geograficznemu, miasto to zdołało przyciągnąć nie małą liczbę fabrykantów i handlarzy. Począwszy od XVIII w. tworzyli oni lokalną elitę, nie tylko finansową, ale i intelektualną. Dlatego należy zgodzić się z regionalistą, kiedy ten pisze, że „biblioteki jako publiczne księgozbiory, a także wypożyczalnie, jak też publiczne czytelnie, pojawiły się w XIX w., jednak tradycja gromadzenia ksiąg ma w mieście wielowiekową tradycję”³. Wśród pierwszych bibliotek wymienia on m.in. zbiory aptekarza Balzera Möllera z końca XVI w. oraz pochodzący z tego samego okresu księgozbiór należący do magistratu. Interesujące wydawnictwa znajdowały się ponadto w zasobach biblioteki Szkoły Miejskiej, które zostały później przejęte przez Gimnazjum Królewskie⁴.

W 1891 r. powołano w mieście Towarzystwo Historii Nowej Marchii⁵. Jej założyciele postawili sobie ambitne zadanie badania historii regionu oraz jej upowszechnia-

¹ W Gorzowie funkcjonuje obecnie Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jakuba z Paradyża, Wyższa Szkoła Biznesu oraz Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej AWF w Poznaniu. Swoją punkt konsultacyjny posiada ponadto Uniwersytet Szczeciński

² Więcej na temat tożsamości (także lokalnej) patrz: Anna Karnat-Napieracz: Tożsamość, czyli świadomość redivivus. Kraków 2009

³ Jerzy Zysnarski: Encyklopedia Gorzowa. Gorzów Wlkp 2007 s. 48

⁴ Robert Piotrowski: Kiedyś się czytało. *Gazeta Lubuska* 2007

⁵ Otto Kaplick: Geschichte der Neumark. W: Landsberg an der Warthe 1257-1945-1978. T. 2. Bielefeld 1978 s. 170

Mgr Edward Jaworski, Dyrektor WiMBP

Czytelnia Główna

nie⁶. Lokalni badacze wskazują, że zaledwie po kilku miesiącach od utworzenia towarzystwa, rozpoczęła swoją działalność biblioteka. Jak napisał jeden z nich, „biblioteka mogła się wkrótce poszczycić księgozbiorem liczącym 12 tys. pozycji. Były to głównie prace dotyczące przeszłości regionu oraz historii poszczególnych krajów Europy”⁷.

Kolejnym istotnym wydarzeniem w historii udostępniania książek było powołanie w 1899 r. z inicjatywy miejscowego fabrykanta Maxa Bahra Biblioteki Ludowej i Czytelni. Według dostępnych danych, w ciągu pierwszych dwudziestu lat swojego funkcjonowania, zgromadziła ona ponad 15 tys. woluminów⁸. Część z tych pokaźnych zbiorów uległa zniszczeniu w wyniku działań wojennych. Świadcowie widzieli jak zimą 1944/1945 r. palono w kotłowni Ludowego Domu Opieki Społecznej, aby zapewnić chroniącym się tam mieszkańcom ciepło.

Objęcie władzy nad tym obszarem przez polską administrację zakończyło niemiecką historię miasta i jego bibliotek. Ocalałe zbiory liczące ok. 26 tys. woluminów zostały wprawdzie zabezpieczone, a następnie, w 1948 r., przekazane m.in. Bibliotece Narodowej oraz bibliotekom naukowym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Taki sam los spotkał książki z okolicznych miejscowości, których część trafiła m.in. do Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego⁹. Jednocześnie lokalne władze i działacze starały się wypełnić zaistniałą lukę, gromadząc polskie książki. Istotną rolę w tym procesie odegrali pracownicy Polskiego Związku Zachodniego. Między innymi dzięki nim uruchomione we wrześniu 1945 r. Muzeum Lubuskiego wzbogaciło się o kilkaset polskich wydawnictw¹⁰.

W międzyczasie tworzyła się Powiatowa Biblioteka Publiczna. Powstała ona już w 1946 r., a więc w okresie, kiedy dopiero tworzyły się zręby państwowości polskiej na Ziemi Lubuskiej, a jej zbiory składały się w znacznej mierze z książek, które trafiły do Gorzowa wraz z polską administracją. Jak już wspomniano, przedwojenne wydawnictwa zostały bądź zniszczone w wyniku działań wojennych, bądź wywiezione do większych ośrodków miejskich, jak Poznań czy Toruń. Początkowe braki w zbiorach systematycznie nadrabiano. Do 1974 r., czyli kresu swojego funkcjonowania, Powiatowa Biblioteka Publiczna mogła poszczycić się siecią 11 bibliotek i 9 filiami bibliotecznymi, których łączny księgozbiór liczył 145,6 tys. pozycji¹¹.

⁶ Zbigniew Miller: Powojenne losy księgozbioru biblioteki Towarzystwa Historii Nowej Marchii. *Nadwarciański Roczn. Hist.-Arch.* 1995 nr 2 s. 88

⁷ *Ibidem*, s. 88

⁸ *Ibidem*, s. 89

⁹ Dariusz Rymar: Wywożono nie tylko z Gorzowa. *Nadwarc. Roczn. Hist.-Archiw.* 1995 nr 2 s. 94

¹⁰ Ewa Frąckowiak: Biblioteki publiczne w Gorzowie Wielkopolskim. *Lamus* 2007 nr 16 s. 20

¹¹ Liczby te nie obejmują sieci bibliotek gromadzkich, punktów bibliecznych czy też bibliotek zakładowych i szkolnych

Tablica pamiątkowa na froncie budynku głównego

Również w 1946 r. swoją działalność rozpoczęła Miejska Biblioteka Publiczna w Gorzowie (MBP). Początkowo wchodziła ona w skład biblioteki powiatowej, a jej całkowite usamodzielnienie nastąpiło dopiero z początkiem 1948 r. Jak trudne były to początki świadczy fakt, że jej pierwotny księgozbiór składał się z zaledwie 360 tomów¹². Sześć lat później liczba pozycji liczyła już ponad 20,4 tys., przy zarejestrowanych niespełna 4 tys. czytelników. Liczba użytkowników biblioteki systematycznie rosła i w 1960 r. przekroczyła już 7 tys.¹³ W dalszym jednak ciągu zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej w przeliczeniu na liczbę mieszkańców znajdowały się poniżej średniej dla województwa zielonogórskiego¹⁴.

Decydującym czynnikiem w tym przypadku był podział funduszy na kupno nowości czytelniczych. O ile władze wojewódzkie przewidywały dla gorzowskiej biblioteki zakup 15 tys. woluminów rocznie, o tyle przeznaczane na

ten cel środki uniemożliwiały nawet zbliżenie się do założonych wskaźników. W 1974 r. liczba woluminów na sto osób wynosiła w Gorzowie 210, podczas gdy w województwie było to już 246¹⁵. Pewną przeszkodą w rozwoju biblioteki był także brak stałej siedziby oraz niedobór wykwalifikowanej kadry: na początku lat 70. aż 35 proc. pracowników posiadało wykształcenie niepełne średnie lub podstawowe¹⁶.

Zasadnicza zmiana w działalności gorzowskich bibliotek nastąpiła w 1975 r. W wyniku nowej reformy administracyjnej utworzono województwo gorzowskie, w skład którego wchodziły tereny stanowiące do tej pory część województw szczecińskiego, zielonogórskiego i poznańskiego. W odpowiedzi na powstałe zmiany, we wrześniu 1975 r. decyzją wojewody gorzowskiego, na bazie powiatowej i miejskiej biblioteki

¹² Daniel Chełmecki: Miejska Biblioteka Publiczna w Gorzowie Wlkp. w latach 1946-1974. *Zesz. Gorz.* 1978 s. 223

¹³ Jacek Woch: Gorzowskie biblioteki. *Nadodrze* 1960 nr 4 s. 14

¹⁴ Daniel Chełmecki: Miejska Biblioteka..., s. 233

¹⁵ Dane za: Longin Dzieżyc: Analiza stanu zaopatrzenia w literaturę niebeletrystyczną. *Bibliotekarz Lubuski* 1968 nr 3 s. 4

¹⁶ Dane za: Daniel Chełmecki: Miejska Biblioteka..., s. 230

Jedna z wystaw w gmachu WiMBP

Budynek WiMBP od strony Parku Wiosny Ludów

powołano Wojewódzką Bibliotekę Publiczną¹⁷. Przed instytucją stało trudne zadanie skoordynowania prac bibliotek i filii bibliotecznych znajdujących się w granicach nowego województwa. Wymagało to wysiłku finansowego, a także intelektualnego, jako że należało stworzyć ramy współpracy z podmiotami reprezentującymi różny stopień zaawansowania i kultury pracy. Jednocześnie nie rozwiązane pozostawały problemy trapiące poprzedniczkę Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, w tym zwłaszcza niedofinansowanie i brak głównej siedziby¹⁸.

W latach 80. XX w. Wojewódzka Biblioteka Publiczna znacznie poszerzyła zakres usług. Po dwóch latach starań, w 1984 r. utworzono Dział Zbiorów Specjalnych¹⁹. W ramach działu rozpoczęła swoją działalność Filia Książki Mówionej, gdzie użytkownicy mogli wypożyczyć dzieła literackie nagrane na kasetach magnetofonowych²⁰. Powołano ponadto Oddział Zbiorów Audiowizualnych. Kolejnym, znaczącym momentem w działalności omawianej instytucji było pozyskanie na siedzibę zabytkowej willi w 1988 r. „Dodatkowa powierzchnia – można wyczytać w internetowej kronice książki – pozwoliła na poprawę warunków pracy w kilku agendach Biblioteki, usprawnienie obsługi użytkowników w Czytelni Książek i Czytelni Czasopism oraz utworzenie Czytelni Regionalnej”²¹. Pomimo wielu trudności, gorzowska księżnica rozwijała swoją działalność oraz wzbogacała księgozbiór, który – obok beletrystyki – powiększał się także o wydawnictwa naukowe i popularnonaukowe. Zwiększała się także liczba czytelników i użytkowników biblioteki. Zgodnie z nową ustawą o samorządzie terytorialnym z 1990 r. biblioteki terenowe zostały przejęte przez administrację lokalną²². W 1992 r. na mocy porozumienia wojewody gorzowskiego oraz prezydenta miasta została utworzona Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna, co wiązało się także z nadaniem jej nowego statutu.

Dalsza zmiana w strukturze organizacyjnej biblioteki nastąpiła po 1999 r. Wraz z reformą administracyjną i powstaniem województwa lubuskiego, w 2002 r. Zarząd Województwa Lubuskiego zawarł umowę z Zarządem Miasta Gorzowa w sprawie utworzenia wspólnej samorządowej instytucji kultury pod nazwą Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gorzowie Wlkp. Statut biblioteki określał teren jej działalności na powiaty: Gorzów Wielkopolski, gorzowski, międzyrzecki, ślubicki, strzelecko-drezdenecki oraz sulęciński, a więc obszar północnej części województwa²³. W roku 2009 staraniem władz biblioteki oraz samorządu, gorzowska księżnica przyjęła imię

¹⁷ Historia WiMBP w Gorzowie Wlkp., [online: <http://www.wimbp.gorzow.pl/?art=182>, dostęp: 5 V 2014 r.]

¹⁸ Włodzimierz Opanowicz: „Pan Tadeusz” płaci czynsz. *Gazeta Lubuska* 1989 nr 67 s. 7

¹⁹ Grażyna Cudak: Niewidomi czekają na książki. *Gazeta Lubuska* 1982 nr 67 s. 7

²⁰ Aleksandra Pezda: Książki na kasecie. *Arsenal Gorzowski* 1995 nr 10 s. 18

²¹ Historia WiMBP...

²² Ibidem.

²³ Statut Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gorzowie Wielkopolskim

Czytelnia Naukowa

Zbigniewa Herberta, wybitnego poety, który w sezonie 1965/1966 pełnił funkcję kierownika literackiego w miejscowym Teatrze im. Juliusza Osterwy²⁴.

Pod względem funkcjonowania, przełomowy okazał się rok 2007, kiedy staraniem dyrekcji został wybudowany nowoczesny i przestronny (ponad 8,2 tys. metrów kwadratowych) obiekt. Sfinansowany ze środków europejskich (oraz dotacji Urzędu Marszałkowskiego i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) budynek, mieści nie tylko pracownię, wypożyczalnię i czytelnię, ale także wyposażone w nowoczesny sprzęt sale wykładowe, spośród których największa może pomieścić ponad 250 osób. Dzięki nowej siedzibie, biblioteka stała się miejscem otwartym, dostosowanym do potrzeb osób niepełnosprawnych. Największa w regionie powierzchnia wystawiennicza, pozwala na zaprezentowanie prac i dokonań tak lokalnych artystów, jak i tych o krajowej czy międzynarodowej renomie. Ponadto gorzowska księgarnia udostępnia swoje pomieszczenia licznemu gronu stowarzyszeń, które znajdują tutaj miejsce dla prezentowania swojej działalności. Nowy gmach jest połączony z dotychczasową główną siedzibą, mieszczącą się w secesyjnej willi. Pozwoliło to zachować ciągłość w działalności biblioteki, a przede wszystkim podkreśliło jej przywiązanie do własnej tradycji i historii. Zabiegi dyrekcji księgarni o zdobycie funduszy na rewitalizację dawnego budynku zakończyły się sukcesem w 2014 r. Zgodnie z planami wszystkie prace re-

²⁴ Aneks nr 4 do Statutu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gorzowie Wielkopolskim

Informatorium

montowe mają się dobiec końca bieżącego roku. W odnowionej willi swoją siedzibę znajdzie przede wszystkim Dział Zbiorów Specjalnych oraz centrum digitalizacyjne z nowoczesną pracownią²⁵.

Obecnie w strukturę WiMBP wpisuje się 14 filii miejskich, spośród których aż cztery działają jako biblioteki przeznaczone tylko dla dzieci, a dziesięć posiada oddziały dziecięce. Według stanu na rok 2013, zbiory gorzowskiej księżnicy liczyły niemal 462 tys. książek oraz ponad 1,2 tys. wydawnictw ciągłych. Warto podkreślić, że niemal 49 tys. obiektów stanowią zbiory specjalne, w tym aż 266 starodruków pochodzących z okresu XVI – XVIII wieku, reprezentujący nurt sakralny, historyczny, filozoficzno-społeczny, językoznawczy i prawniczy. Ponadto w zbiorach biblioteki można wyróżnić wyjątkowy w skali kraju zespół ponad 130 map dotyczących obszaru Nowej Marchii²⁶.

²⁵ Marcin Sasim: Dawna biblioteka wojewódzka do remontu. „Radio Gorzów”. [online: <http://radio-gorzow.fm/radio-gorzow/wiadomosci-radio-gorzow/dawna-biblioteka-wojewodzka-do-remontu-e-jaworski-na-tym-nie-poprzestaniemy/>, dostęp 7 V 2014 r.]

²⁶ Strategia Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim na lata 2010-2020, s. 5

Biblioteka jako ośrodek badań regionalnych

Zgodnie z *Ustawą o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r.* do podstawowych zadań bibliotek wojewódzkich należy m.in. „gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy”²⁷. Zapis ten, a także praktyczna działalność gorzowskiej księżnicy powodują, iż pełni ona funkcję centralnego ośrodka badań regionalnych. W wyniku słabości szkolnictwa wyższego w regionie, to właśnie gorzowska WiMBP stara się gromadzić, opracowywać i przekazywać informacje dotyczące historii, tradycji i kultury regionu wchodzącego niegdyś w skład woj. gorzowskiego, a jeszcze wcześniej tworzącego obszar zwany Nową Marchią.

Pierwsza próba usystemowania badań nad regionem miała miejsce w 1990 r. Wówczas to, decyzją kierownictwa gorzowskiej księżnicy, powołano do życia Centrum Informacji Regionalnej. Jak przekonywali jego twórcy, do podstawowych zadań placówki należało m.in. „szeroko rozumiane dokumentowanie działań regionalnych – zarówno przez tworzenie bazy danych (systemu informacyjnego), jak też przez zabezpieczenie materiałów w ramach tzw. >>biblioteki regionalnej<<, tworzenie podręcznych zbiorów materiałów różnych kategorii oraz prac sprowadzających się do działalności upowszechnieniowej”²⁸.

W wyniku reformy administracyjnej z 1999 r. powołano do życia województwo lubuskie. Posiada ono dwie stolice: w Gorzowie Wlkp., gdzie urzęduje wojewoda oraz w Zielonej Górze, która stała się siedzibą marszałka i sejmiku wojewódzkiego. Także w tych dwóch miastach zlokalizowano biblioteki wojewódzkie. Zmienił się więc obszar oddziaływania gorzowskiej WiMBP, gdyż część dotychczas podległych jej terenów znalazła się w województwach zachodniopomorskim i wielkopolskim. Obok niektórych niekorzystnych skutków reformy, umożliwiła ona mimo wszystko rozwój gorzowskiej księżnicy, co przełożyło się na jej działalność na polu badań regionalnych.

W roku 2003 w gorzowskiej księżnicy zainicjowano cykl spotkań pod znaczącym tytułem „Nowa Marchia – prowincja zapomniana – Ziemia Lubuska – wspólne korzenie”. Według koncepcji jego pomysłodawców, ma on przybliżać dzieje oraz ciągłość historyczną i kulturową regionu. „Głównym założeniem projektu – przekonywali – jest stworzenie forum, które uniemożliwiałoby prezentację dorobku uczonych z polskich i niemieckich placówek naukowo-badawczych, promowanie dokonań rodzimych re-

²⁷ Dz.U. 1997 Nr 85 poz. 539, Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 o bibliotekach

²⁸ Centrum Informacji Regionalnej przy Dziale Informacyjno-Bibliograficznym Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Gorzowie Wlkp. Założenia – schemat, Gorzów Wlkp., czerwiec 1990, dokument w zbiorach WiMBP Gorzów Wlkp.

Kopuła siedziby WiMBP

księgozbiór niemieckojęzyczny, w skład którego wchodzi książki i czasopisma wydane zarówno przed 1945 r., jak i po drugiej wojnie światowej, a traktujące o tym obszarze. Podobnie jak całość Ziemi Zachodnich, woj. lubuskie znajduje się bowiem w zainteresowaniu nie tylko obecnie go zamieszkującej ludności polskiej, ale także jego byłych niemieckich mieszkańców lub ich potomków. Naturalnie taka sytuacja rodzi różnego rodzaju problemy. Przede wszystkim jednak pozwala poznać dzieje i kulturę tego regionu z różnych perspektyw. Dlatego gorzowska księżnica chętnie gości w swoich murach byłych mieszkańców tych ziem, w tym osoby związane z historią budynków, w których biblioteka obecnie funkcjonuje. Ubogaca tym samym nie tylko dwustronne kontakty, ale także sprzyja obopólnemu zrozumieniu i akceptacji skomplikowanej historii regionu.

gionalistów oraz inspirowanie do podjęcia nowych tematów prac badawczych²⁹. Pod pojęciem regionu rozumieli oni „obecne tereny północnej części województwa lubuskiego, a historycznie teren Nowej Marchii z Ziemią Torzymską oraz teren pogranicza Ziemi Lubuskiej, Pomorza Zachodniego i Wielkopolski”. Każdego roku organizowanych jest dziesięć spotkań, na które zapraszani są naukowcy i regionaliści z kraju i Niemiec. Dotychczas (do kwietnia 2014 r.) odbyło się 111 sesji. W przedstawianych referatach podejmowana jest różnorodna tematyka, rozciągająca się od czasów średniowiecznych, a na historii najnowszej kończąc. Wygłoszone przez nich teksty są następnie publikowane w „Zeszytach Naukowych”, stanowiących obecnie podstawową lekturę każdego badacza regionu³⁰.

Uzupełnieniem własnej działalności badawczej i wydawniczej, jest gromadzenie regionalistów. Istotną ich część stanowi

²⁹ Dokument w zbiorach WiMBP Gorzów Wlkp.

³⁰ Dotychczas wydano 11 numerów

Wejście do WiMBP

Sala audytoryjna

Strażnik pamięci o wielokulturowości regionu

Współcześnie, woj. lubuskie zamieszkuje ok. 1,1 mln osób³¹. Wyniki *Narodowego Spisu Powszechnego* z 2011 r. wskazują, że zdecydowana większość z nich pod względem identyfikacji narodowo-etnicznej przyznaje się wyłącznie do polskości. Równolegle identyfikację polską i niepolską wskazało zaledwie 5,3 tys. osób (0,5 proc. ogółu), a wyłącznie niepolską 3,1 tys. (0,3 proc. populacji). Co ciekawe ponad 27 tys. osób nie utożsamiało się jednoznacznie z żadną grupą etniczną lub narodową³². Nie oznacza to bynajmniej, aby Ziemia Lubuska całkowicie zatraciła swoje wielokulturowe i wieloetniczne dziedzictwo. W dalszym ciągu zamieszkują ją bowiem przedstawiciele licznych mniejszości narodowych i etnicznych, takich jak Niemcy, Romowie, Łemkowie czy Ukraińcy. Inni, jak np. Tatarzy, pozostawili trwałe ślady swojej wieloletniej obecności. Należy także pamiętać o polskich osiedleńcach z Kresów Wschodnich, którzy przywieźli na Ziemię Lubuską bogaty i wyjątkowy bagaż tradycji, kultury i historii.

Gorzowska ksiąźnica podtrzymuje i wzmacnia wielokulturowe dziedzictwo Ziemi Lubuskiej. Czyni to przede wszystkim za pośrednictwem Działu Zbiorów Regionalnych (w jego skład wchodzi: Czytelnia Regionalna, Pracownia Etnolingwistyczna, Sekcja Dokumentów Życia Społecznego), Działu Zbiorów Specjalnych oraz Działu Udostępniania (Wypożyczalnia Naukowa, Zespół Czyteln – książki i prasa). W ich zasobach znajduje się m.in. ponad 400 tytułów tworzących „bibliotekę kresową” oraz ok. 150 pozycji poświęconych mniejszościom narodowym i etnicznym zamieszkującym region. O wydawnictwach niemieckojęzycznych i ich roli już wspomniano. WiMBP w Gorzowie posiada ponadto bogate zbiory prasy wydawanej przez powyższe środowiska. Składają się na nie m.in. pełne roczniki „Życia Tatarskiego”, romskiego „Romp-o Drom” czy łemkowskiej „Besidy”³³. Ich uzupełnienie stanowią pozostałe tytuły gazet i czasopism, jak np. „Romano Atmo”, „Słowo Żydowskie” czy ukazujące się w największym nakładzie ukraińskie „Nasze Słowo”. Szczegółowy spis dostępnych tytułów prasowych znajduje się w bibliotecznych katalogach.

W zasobach gorzowskiej ksiąźnicy znajdują się także liczne dokumenty życia społecznego, przedstawiające działalność poszczególnych grup i środowisk. Zainteresowani badacze mają więc możliwość przejrzeć plakaty kolejnych Międzynarodowych Spotkań Zespołów Cygańskich „Romane Dyvesa”, jak również innych imprez orga-

31 *Rocznik Statystyczny Województwa Lubuskiego 2012*. Zielona Góra 2012 s. 104

32 Tamże, s. 110

33 Por. Krzysztof Wasilewski: Funkcje i rola mediów mniejszości narodowych i etnicznych na przykładzie mediów romskich. W: Romowie w Europie. Tożsamość i współczesne wyzwania / red. Janusz Faryś, Piotr Krzyżanowski, Beata Orłowska. Gorzów Wlkp. 2013 s. 283-298; tenże, Współczesna prasa mniejszości etnicznych wydawana w języku polskim na przykładzie wybranych tytułów. W: Mniejszości regionu pogranicza polsko-niemieckiego / red. Beata Orłowska, Krzysztof Wasilewski. Gorzów Wlkp. 2012 s. 215-226

nizowanych przez stowarzyszenia Łemków i Ukraińców, a także zaproszenia, ulotki i broszury. Dla przykładu kolekcja nt. społeczności cygańskiej liczy ok. dwustu dokumentów, w tym 20 plakatów. W archiwum cyfrowym DŻS znajduje się ponadto sto fotografii dokumentujących życie gorzowskich Romów, w tym pozyskane bezpośrednio od rodzin cygańskich. Wszystkie one stanowią niezwykle cenne źródło wiedzy o aktywności i potencjale mniejszości etnicznych i narodowych zamieszkujących Ziemię Lubuską.

Obok gromadzenia i opracowywania słowa drukowanego, gorzowska ksiąźnica organizuje liczne spotkania, seminaria i konferencje związane z wielokulturowym dziedzictwem regionu. Należy podkreślić, że są to spotkania nieograniczone do jednej czy drugiej grupy odbiorców, lecz skierowane do ogółu mieszkańców. Wiele z imprez ksiąźnica współorganizuje z różnego typu stowarzyszeniami, w tym kresowymi, niezwykle aktywnie działającymi w mieście³⁴. Wielkim powodzeniem cieszy się cykl spotkań z prof. Stanisławem Nicieją, który od 2009 r. regularnie odwiedza gorzowską WiMBP. Głośnym echem odbił się także wykład pt. „Ludobójstwo na Wołyniu w latach II wojny światowej”, wygłoszony przez Ewę Siemaszko, cenioną badaczkę stosunków polsko-ukraińskich. Wśród innych znanych osób trzeba wymienić m.in. dr Lucynę Kulińską, która opowiadała o martyrologii dzieci kresowych, oraz ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego, goszczącego z okazji Dnia Kresowego w październiku 2010 r.

Z równym zaangażowaniem biblioteka inicjuje i włącza się w projekty upamiętniające mniejszości narodowe i etniczne. W roku 2013 gorzowska ksiąźnica aktywnie brała udział w organizowanym przez Urząd Miasta Gorzowa Wlkp. „Tygodniu z Papuszą”. Cykl przedsięwzięć kulturalnych miał na celu upamiętnienie tej wybitnej poetki romskiej, którą szerszej publiczności przybliżyły film pt. „Papusza” w reżyserii Joanny Kos-Krauze i Krzysztofa Krauze oraz biograficzna książka Angeliki Kuźniak³⁵. Z tej okazji pracownicy WiMBP zorganizowali m.in. wystawę dokumentującą dokonania Papuszy. Dla zwiedzających udostępniono nie tylko tomiki jej wierszy, ale także korespondencję poetki z Julianem Tuwimem. W gmachu gorzowskiej ksiąźnicy odbyło się ponadto spotkanie autorskie z Angeliką Kuźniak, które zgromadziło liczne grono mieszkańców, w tym krewnych Papuszy³⁶.

³⁴ Por. 20 lat koła Związku Sybiraków w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów 2009; Piotr Franków: Gorzowski Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich; Jerzy Hrybac: Oddział Towarzystwa Miłośników i Ziemi Wileńskiego w Gorzowie Wlkp. W: (red.) Ewa Kraszewska, Elżbieta Skorupska-Raczyńska Gorzów 2000 s. 140-143 i 144-146

³⁵ Aneglika Kuźniak: Papusza. Warszawa 2013

³⁶ *Gorzowskie Wiadomości Samorządowe* 2013 nr 11

Zespół czyteliń

Stanowiska komputerowe

Działalność naukowa i wydawnicza gorzowskiej ksiąźnicy

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp. realizuje szereg projektów naukowych. Działalność ta przejawia się zarówno w publikowaniu wydawnictw, jak i organizowaniu licznych konferencji i seminariów. W swoim wydawniczym dorobku, gorzowska ksiąźnica ma liczące się opracowania m.in. z dziedziny historii regionalnej, architektury i sztuki czy bibliografii. Spośród wielu pozycji warto wymienić monografię autorstwa prof. Edwarda Rymara pt. *Klucz do ziem polskich czyli dzieje Ziemi Lubuskiej* wydanej z serii „Z dziejów regionu lubuskiego” w 2007 r.³⁷ W tej samej serii wydano także *Joannici i ich mistrz Jan Maurycy von Nassau-Sigen (1604-1679)*³⁸. Należy także wspomnieć pionierskie opracowanie Aleksandra Miśkiewicza pt. *Tatarzy na Ziemiach Zachodnich Polski w latach 1945-2005*, które ukazało się nakładem WiMBP w 2009 r.³⁹ Walory naukowe posiada książka pt. *Secesja i historyzm w Gorzowie Wlkp.*, bogato zdobiona zdjęciami⁴⁰. Wiedzę o regionie, jego kulturze i ludziach wzbogacają ponadto takie książki jak wspomnienia mieszkańców pt. *Gorzów w mojej pamięci*⁴¹, a także *Słownik landsberskich i gorzowskich twórców kultury*⁴². Z kolei w roku 2013 gorzowska biblioteka wydała publikację zbiorową pt. *Ruch ludowy na Ziemi Lubuskiej 1945-2010*, będącą pierwszą tego rodzaju próbą opisaną ponad sześciu dekad obecności ruchu ludowego w regionie⁴³. Obok artykułów naukowych, zawiera ona bowiem liczne biogramy i wspomnienia działaczy różnych partii i stronnictw ludowych reprezentowanych na Ziemi Lubuskiej. Ponadto pracownicy biblioteki co roku przygotowują bibliografię regionalną, wykorzystywaną przez zewnętrzne instytucje, jak np. Archiwum Państwowe w Gorzowie Wlkp.⁴⁴

Odrębnego omówienia wymagają zeszyty naukowe pt. „Nowa Marchia – prowincja zapomniana – Ziemia Lubuska – wspólne korzenie”. Do tej pory ukazało się 11 numerów, z których część wydano w dwóch językach: polskim i niemieckim. Zawierają one teksty referatów wygłoszonych podczas wspomnianych już spotkań z cyklu „Nowa Marchia...” W ciągu ponad dziesięciu lat na łamach zeszytów swoje teksty opublikowali wybitni badacze regionu, wywodzący się z różnych ośrodków akademickich

³⁷ Edward Rymar: *Klucz do ziem polskich czyli dzieje Ziemi Lubuskiej*. Gorzów Wlkp. 2007

³⁸ *Joannici i ich mistrz Jan Maurycy von Nassau-Sigen (1604-1679)*. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Polsko-Niemieckie Stowarzyszenie Educatio Pro Europa Viadrina Stiftung Brandenburg / (red.) Edward Jaworski, Gorzów Wlkp. 2006

³⁹ Aleksander Miśkiewicz: *Tatarzy na Ziemiach Zachodnich Polski w latach 1945-2005*. Gorzów Wlkp. 2009

⁴⁰ *Secesja i historyzm w Gorzowie Wlkp.* / red. Edward Jaworski. Gorzów Wlkp. 2009

⁴¹ *Gorzów w mojej pamięci* / red. Edward Jaworski. Gorzów Wlkp. 2008

⁴² *Słownik landsberskich i gorzowskich twórców kultury* / red. Edward Jaworski. Gorzów Wlkp. 2007

⁴³ *Ruch ludowy na Ziemi Lubuskiej* / red. Edward Jaworski. Gorzów Wlkp. 2013

⁴⁴ Bibliografia Ziemi Lubuskiej drukowana jest w *Nadwarciańskim Roczniku Historyczno-Archivalnym*

Sala konferencyjna z galerią karyktur

Sala szkoleniowa

w kraju i za granicą. Zamiarem twórców czasopisma jest połączenie doświadczenia i pracy badawczej regionalistów oraz profesjonalnych naukowców. W ten sposób drukowane teksty wzajemnie się uzupełniają i tworzą zwartą całość, opisującą dzieje i kulturę regionu lubuskiego. Warto ponadto zauważyć, iż zeszyty są dostępne także w wersji elektronicznej, do pobrania za darmo ze strony internetowej gorzowskiej ksiąźnicy. Zarówno w wersji elektronicznej, jak i tradycyjnej – papierowej – są dostępne numery „Pegaza”, kwartalnika literackiego wydawanego nakładem WiMBP.

Jak już wspomniano, na przestrzeni lat biblioteka organizowała lub współorganizowała szereg konferencji naukowych. Przedstawiciele różnych dziedzin nauki z całego kraju zgromadziła konferencja pt. „Mniejszości regionu pogranicza polsko-niemieckiego. Separacja. Adaptacja. Integracja. Asymilacja”, zainicjowana wspólnie z miejscową Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w październiku 2012 roku. W jej trakcie swoje referaty wygłosili m.in. pracownicy Uniwersytetu Zielonogórskiego, Akademii Pomorskiej, Uniwersytetu im. Marie Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytutu Studiów Politycznych PAN oraz Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Pokłosiem ich wystąpień była publikacja wydana wspólnym nakładem WiMBP oraz PWSZ⁴⁵.

Również w 2012 roku odbyła się w gorzowskiej bibliotece konferencja związana z ruchem ludowym na Ziemi Lubuskiej. Powyżej omówiono już wydawnictwo, natomiast sama konferencja zdołała zainteresować nie tylko lokalnych historyków i działaczy ludowych, ale także przedstawiciele innych ośrodków naukowych. „Organizatorzy postawili sobie trzy główne cele – przekonywał Edward Jaworski, dyrektor WiMBP – pierwszym z nich było pogłębienie wiedzy na temat dziejów ruchu ludowego na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-2010. Kolejny cel to przedstawienie krajobrazu kulturowego lubuskiej wsi po drugiej wojnie światowej. Trzecie i ostatnie zadanie to próba odpowiedzi na pytanie o przemiany społeczne na współczesnej wsi lubuskiej”⁴⁶. W opinii uczestników konferencji oraz słuchaczy, powyższe cele udało się w pełni zrealizować.

Z kolei w listopadzie 2013 r. gorzowska ksiąźnica gościła badaczy zagadnień polonijnych i emigracji podczas międzynarodowego seminarium naukowego pt. „Informują i edukują – książka i prasa polska na obczyźnie w XXI w.” Uczestniczyli w niej pracownicy naukowcy z wielu ośrodków naukowych, m.in. z Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Opolskiego czy Uniwersytetu Zielonogórskiego. Potwierdzeniem bibliotekoznawczego charakteru spotkania była obecność przedstawicieli Biblioteki Narodowej oraz Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego. Konferencja odbyła się pod honorowym patronatem Marszałek Województwa Lubuskiego Elżbiety Polak.

⁴⁵ Mniejszości regionu pogranicza polsko-niemieckiego. Separacja, adaptacja, integracja, asymilacja / red. Beata Orłowska, Krzysztof Wasilewski Gorzów Wlkp. 2012

⁴⁶ Ibidem, s. 9

Połączone dwie siedziby WiMBP: dawna i współczesna

Budynek WiMBP na tle miasta

Nowoczesne technologie w pracy biblioteki

Wzorem najlepszych bibliotek w kraju i zagranicą, gorzowska ksiąźnica kładzie nacisk na wykorzystywanie w swojej pracy najnowszych zdobyczy techniki. Już dawno bowiem biblioteka przestała być jedynie miejscem, gdzie przechowuje się i udostępnia ksiąźki. Dlatego też od wielu lat gorzowska biblioteka stara się pełnić także rolę multimedialnego centrum upowszechniania kultury. Co to oznacza? Do dyspozycji użytkowników pozostaje sala komputerowa, gdzie w komfortowych warunkach każdy może skorzystać z Internetu, napisać CV czy ukończyć pracę zaliczeniową. Podłączone do sieci komputery wraz z odpowiednim oprogramowaniem znajdują się ponadto w Czytelni Czasopism oraz Czytelni Zbiorów Regionalnych. W całej zaś bibliotece znajduje się ponad 200 komputerów. Co więcej, każdy chętny może otrzymać skany interesujących go artykułów lub fragmentów ksiąźek. W niedalekiej przyszłości biblioteka ma się wzbogacić o profesjonalną pracownię digitalizacyjną z nowoczesnym skanerem, zdolnym do obsługi nawet największych rozmiarów, w tym szerokoformatowych map i planów.

W roku 2012 WiMBP podpisała porozumienie z Ambasadą USA w Warszawie, w ramach którego realizowany jest program „Ameryka w twojej bibliotece”⁴⁷. W tym celu zostało utworzone Centrum Kultury i Informacji, które obok uzupełnianego na bieżąco księgozbioru anglojęzycznego, oferuje użytkownikom bezpłatny dostęp do ponad 30 komercyjnych baz danych. Oznacza to, że z poziomu bibliotecznego komputera otrzymuje się dostęp m.in. do bieżących i archiwalnych numerów „The New York Times”, „Washington Post” i innych wiodących amerykańskich dzienników, ksiąźek w formie elektronicznej oraz milionów artykułów opublikowanych w prestiżowych czasopismach naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych oraz ścisłych⁴⁸. Ponadto w ramach programu, użytkownicy mają okazję wziąć udział w różnego rodzaju webinarach, gdzie za pośrednictwem Internetu mogą wysłuchać wykładu amerykańskiego eksperta.

Gorzowska ksiąźnica wykorzystuje Internet także do innych celów. Między innymi na stronie internetowej biblioteki znajdują się wersje elektroniczne wielu wydawnictw i czasopism sygnowanych przez WiMBP, które każdy zainteresowany może pobrać za darmo. Obok podstawowych funkcji informacyjnych, strona internetowa pełni więc dodatkowe role, m.in. udostępniając swoje katalogi czy oferując możliwość rezerwacji lub prolongaty danej ksiąźki znajdującej się w zbiorach biblioteki lub jej miejskich filii. Są one w pełni zintegrowane z głównym serwerem, tworząc tym samym spójną infrastrukturę z głównym systemem WiMBP.

⁴⁷ Centrum Kultury i Informacji „america@your library”, [online: <http://www.wimbp.gorzow.pl/?d=4367>, dostęp: 5 V 2014 r.]

⁴⁸ Ibidem.

Wnętrze budynku WiMBP

Podsumowanie

Trudno przecenić rolę Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp. na rzecz upowszechniania kultury w regionie. Nie tylko udostępnia ona swoim użytkownikom bogatą ofertę książek i czasopism, ale też oferuje im dostęp do najnowszych technologii, a także pozwala wziąć udział w ciekawych debatach, seminariach czy wernisażach. Z kolei dla badaczy – tych profesjonalnych, jak i regionalistów – gorzowska księżnica oddaje do dyspozycji unikatowe zbiory, pozwalające poznać dzieje, kulturę i tradycję tego obszaru. Ponadto sama stymuluje lokalne życie naukowe oraz prowadzi aktywną działalność wydawniczą. W regionie, gdzie brakuje silnej uczelni aka-

demickiej, funkcje gorzowskiej księżnicy daleko więc wykraczają poza ramy nadane jej przez ustawę. W ciągu roku we wszystkich placówkach gorzowskiej księżnicy odbywa się łącznie ponad 6 tys. różnego rodzaju spotkań, w których uczestniczy ponad 70 tys. osób. Na przykład jedynie w roku 2012 zorganizowano cztery konferencje naukowe i popularnonaukowe, 10 sesji naukowych, 28 spotkań autorskich, 60 szkoleń, 81 wystaw, 3 koncerty, 102 projekty filmowe, 1553 imprez czytelniczych dla dzieci oraz ponad 4,2 tys. zajęć edukacyjnych. Dzięki temu WiMBP można uznać za miejsce o uniwersalnym charakterze, którego oferta skierowana jest do ogółu mieszkańców województwa lubuskiego.